

TELEKI PÁL ISMERETLEN MEMORANDUMA AZ ERDÉLYI KÉRDÉSRŐL, 1940

A magyar kormányzat 1939 őszén és 1940 elején, a lengyel–német háború kezelése, a lengyel menekültek befogadása, a semlegesség megőrzése és a finn–szovjet háborúban nyújtott magyar segítség miatt abban az illúzióban ringathatta magát, hogy a magyar külpolitika manőverező képessége változatlan maradt, és az európai világháború közepette mód lesz a revíziós követelések kielégítésére, elsősorban Romániával szemben. Teleki Pál miniszterelnök 1939 végén hozzáfogott legfontosabbnak tekintett munkájához. Kormányra kerülése óta kitérő válaszokat adott a Romániával kapcsolatos magyar revíziós igényekről, és külföldi tárgyalópartnerei pontosan érzékelték a kelletlenséget. Magyarország addigi revíziós teljesítményei nem akkor és nem úgy születtek, ahogy azt Teleki kívánatosnak tartotta. Az első bécsi döntést „a mi felfogásunkkal nem tökéletesen egyező”-nek mondta, amennyiben a Belvedere-palotában a német és olasz delegáltak szigorúan etnikai alapra helyezkedtek.¹ Kárpátalja esetében a nagyhatalmak egyáltalán nem Teleki szempontjait (gazdaságföldrajz, vízrajz stb.) respektálták, amikor szabad kezlet adtak kormányának, vagy legalábbis jóindulatú semlegességgel szemlélték a magyar területfoglalást. Az első háborús év végén a miniszterelnök hozzáfogott ahhoz, hogy Erdély visszacsatolását tudományosan is megalapozott, széleskörű nemzetközi konszenzusra alapozva dolgozza ki. Az oxfordi történészprofesszor, C. A. Macartney előtt nagyon elszántnak mutatkozott: területi rendezésre szükség van, az erdélyi kérdést nem lehet a kisebbségi kérdésen belül megoldani. A revízió egy vagy tizenöt év múlva, de mindenképpen be fog következni.² Tervének első lépcsője a nemzetközi döntéshozók megnyerése lett volna. 1940 elején Teleki rengeteg könyvet szállíttatott saját lakására az országgyűlés és az Akadémia könyvtárából, valamint a Nemzeti Múzeum könyvtárából.³ Ezek a köteteket minden bizonnyal annak a nagyterjedelmű memorandumnak a kidolgozásához használta, amellyel 1940. március 6-án örvendeztette meg a Foreign Office képviselőit.⁴ (Készült belőle egy rövidített változat, Barcza követ először ezt nyújtotta át brit tárgyalópartnereinek.

A tervezet valószínűleg azonos azzal a dokumentummal, amelyet Andorka Rudolf, madridi magyar követ átadott ebben az időben Pétain marsall, madridi francia nagykövetnek, Pelényi János pedig Washingtonban, a State Department-nek.⁵⁾ A memorandumhoz 35 mellékletet csatolt, Rónai Andrással közösen írt füzetét (*The different types of ethnic mixture population*), Hankiss János, Kosáry Domokos, Ottlik László, Eckhardt Tibor, Joó Tibor, Tamás Lajos, Fodor Ferenc tanulmányait, a Magyar Nemzeti Bank által készített összefoglalókat. A memorandum a legszintetikusabb kifejtése Teleki revízióról vallott nézeteinek. Ezért találjuk közlésre érdemesnek.

A brit külügyminisztérium reagálása nem volt elítélő, de kedvező sem: „ez a Justice for Hungary 1940-es kosztümben”, „vonzó” és a „józan észre alapozott terv”, amely azonban mégiscsak egész Erdély visszacsatolásával számol (Frank K. Roberts). Teleki „becsületes földrajztudós”, de a magyar „Herrenvolk-teória védelmezője”, és – csakúgy mint a magyar közvélemény jelentős része – ő is olyan igényekkel lép fel, amelyek máshogy, mint háború útján, aligha lesznek kielégíthetőek. A szlovákoknak ugyanis eszük ágában sincs önként visszatérni Magyarországhoz (Bruce Lockhart).⁶⁾ A brit elzárkózás egyre szűkebbre szabta Teleki manőverezési lehetőségeit. A Londonban elszenvedett kudarc után Róma, majd Berlin felé vette útját.

Teleki Pál memorandumára már hivatkozott a szakirodalom, azonban eddig kutatói csak a rövidített kivonatot ismerhették. Azért tesszük most közzé az angolból visszafordított szöveget, hogy bemutassuk a politikus gondolkodásának, revíziós elképzeléseinek sarokkövét, azt hogy miképpen látta ő az erdélyi kérdés megoldását 1939–1940 fordulóján. Hogyan próbálta meg európai kontextusba helyezni a magyar revízió ügyét, milyen érvekkel szolgált brit tárgyalópartnereinek. A dokumentum a Brit Központi Levéltárban a Foreign Office iratai között található, jelzete: PRO FO 371, volume 24428, 103–133. folio. A közreadók hálájukat fejezik ki Zeidler Miklósnak (ELTE BTK, Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék), hogy az irat lefényképezett oldalait rendelkezésükre bocsátotta.

*

A háború sohasem jelent megoldást, de hogy bizonyos kivénhedt kompromisszumokat eltüntessen, új utakat nyit azok számára, akik következetesek és kötelességtudóak nemzetükkel szemben és kezükbe adja a lelkiismeretet és humanitást mint egészséget, a háború lehetőséget nyújt reflektálásra, és alkalmat nyit egy új rend teremtésére és új kötelességek felvállalására. A felelős vezetők 1919-ben nem találtak egy állandó megoldást, egy új rendet, amely biztosította volna Európa számára az új kezdetet egy békés fejlődés felé.

Az új háború a kérdés ismétléséhez vezet: Mi a dolgunk, mi az európaiak és vezetőik kötelessége jelen pillanatban? Mit kell cselekedni? Melyik a leginkább követendő út?

Nem a pillanatnyi benyomásainkra kell alapoznunk, messze előre kell tekintelnünk és nem kell újabb akadályokat gördítenünk Európa szerves fejlődése elé. Helyre kell állítanunk Európát, vissza kell vezetnünk elrendelt múltjához, az emberi fejlődésben játszott történelmi szerepéhez.

Európának olyan újraszervezésre van szüksége, amely a történelmi tapasztalatra épül, és így békét biztosít mindörökre. Csak egy ilyen Európában tud az az együttműködés-tudat fejlődni, amely nagyobb gazdasági egységeket és piacokat teremt a szokások korlátaival szemben.

Az újjáépítés során csak a biztonság és egyensúly megteremtésével jön létre egy olyan Európa, ahol az üzleti körülmények tökéletesen fejlődhetnek. Vizsgálunk kell, melyek azok a premisszák, amelyek ezt a biztonságot megadják.

De tulajdonképpen mi is Európa? Ha Európát Oroszország nélkül vizsgáljuk, például Nyugat-Európát, akkor alapvető jellemezője a tagoltságában rejlő sokféleség és a hangsúlyozott történelmiség. Ez egy kontinens, a világ nagy útkeresztződésében, sok változatos terület kontinense, sok kis ország összessége. Fő jellemzője ez a sokféleség az emberek, nemzetek, nyelvek, szokások, ízlések és szépségek közt. Európának ez a sokfélesége tény, és azt hiszem, hogy minden előfordulása során minden megoldási kísérletnél számolni kell ezzel a komplexitással, az alkotóelemek sokszínűségével. Ez egy túl egyértelmű tény ahhoz, hogy egy hagyományos újraszerveződés során figyelmen kívül hagyjuk.

Ez a sokféleség mégis csak egy jellegzetesség. Európa egységesen fejlődik és visszanyerte önállóságát.

A helyes út feladatunk során ezt az Európát fenntartani. A történelmi jellegzetesség kitörlése egyenlő a történelem megtagadásával és a szerves fejlődés hátráltatásával. Hogy Európát a béke útjára lehessen téríteni, először meg kell érteni. Egy összetett egység nem változtatható meg hirtelen és brutális elméletekkel és döntésekkel. Semmi kétség: ez az európai összetettség veszélyes, mindazonáltal létezik, és az európai gondolkodásban otthagyta lenyomatát.

Minden nemzet, minden emberi csoport szerepet játszik most és a jövőben Európa megalakulásában és fejlődésében. A földrajzi egységek úgyszintén szerepet játszanak lakosságuk jellegzetességeinek kialakulásában. Minden csoport, minden nemzet egy értékelendő része ennek a művészi csiszolt drágakőnek. A tájképek sokasága Európát mint egészet gazdagította.

„Nem arra tartunk mi is, hogy megerősítsük úgy a nemzeti, regionális különbségeket, mint a partikuláris törekvéseket az elszigetelődésre, melyeket máris megfigyelhetünk több európai országban? Én nem így gondolom. Ellenkezőleg, hiszem, hogy a regionális hagyományok kihangsúlyozásával, bizonyos csoportok önző tendenciái kirekesztődnek. Minél nagyobb hangsúlyt nyernek az átmeneti régiók, amelyek Európában többségben vannak, annál jobban csökkentik az országhatárok fontosságát, amelyekre nagy hangsúlyt fektetnek, főleg Európában, főleg a politikai és a gazdasági életben.

Ha megpróbáljuk az európai kultúra és civilizáció összes elemét Európa térképén elhelyezni, észrevevessük, hogy egyre több »átmeneti« régió található, egyre több nép, amely egyesülhet, népek, melyek szomszédaikkal szimpatizálnak, szemben azokkal, amelyek egymás ellen fordulnának. Ha kiemeljük az »átmeneti« területek és lakosaik fontosságát, nem csak a béke fenntartásához járulnánk hozzá, de minden magasabb szintű törekvéshez is.” (Teleki Pál előadása Az európai szellem jövőjének fenntartása című konferencián, Párizsban, 1937-ben, Paul Valéry elnöklete alatt).

Ennek az összetett és változatos egységnek részei, illetve régiói egyéni karakterének kialakításához, ezek csiszolásához, számos fizikai és erkölcsi, földrajzi, történelmi, szociális stb. tényező járult hozzá. Egy jellemvonás és egy elv sem vehető külön-külön figyelembe, vagy helyezhető egymás elé, a többitől elválasztva.

„Nemzetiségi problémákkal nemzetközi szinten eddig csupán általánosságban, inkább elméleti szinten foglalkoztak. Az úgynevezett kisebbségi egyezmények, vagy inkább a békeszerződések erre vonatkozó részei csupán néhány általános elvet szögeztek le, és ezt is rövid szakkifejezésekkel. Egy-két intézmény kivételével nem vették figyelembe a különböző államokban létező körülményeket és még ennél is kevésbé figyeltek az egy országon belül, különböző régiókban felmerülő különbségekre. A problémát úgy az államférfiak, mint a tudósok kizárólag jogi terminusok bevezetésével próbálták megoldani. Csakúgy mint a nemzeti összetartozás ügyében, etnikai elméletekből indulnak ki, kiválasztva vagy elfogadva a nyelvet mint az egyesülés vagy szétválás egyetlen alapját. Ez mind megvalósult, anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben figyelembe vettek volna olyan helyi körülményeket, mint az élet tényezője.

Az élet végtelenül sokszínű és az emberi lények és népcsoportok keveredése rendkívül változatos. Néha még a legkisebb települések lakossága is vegyes, amely két vagy három etnikai elemből áll. A különálló falvak néha nem annyira vegyes lakosságúak, de a körzet, a megye, többé-kevésbé területi vagy közigazgatási szempontból vegyes. Vallási vagy akár foglalkozási különbségek is hozzájárulnak a nemzetiségek összekeveredéséhez. Tágabb térségben a városok lakói és az ezeket körülvevő falvak lakói közti különbség is lényeges – csakúgy, mint az országút mellett elhelyezkedő falvak és a beljebb elhelyezkedő falvak közti különbségek is fontosak. És nem csak ezek a variációk léteznek.

Ezek a »változatosság-típusok« vagy »keveredés-típusok« jobban rávilágítanak az életre, mint a statisztikák. Ebből egyenesen következik, hogy egyetlen számszerű adat sem lehet egyedüli alapja egyetlen szabályozásnak vagy helytálló kompromisszumnak. A számszerű arányosság, még az »etnikai sokszínűséggel« keverve sem lehet a kizárólagos, meghatározó ismérv. Ezen kívül számításba kell venni a különböző elemek, nemzetiségek vitalitását, kultúrájukat, vallásukat és más tényezőket is. Eddig a politikai és tudományos irodalom tárgyalta részben a problémát, és ezt megelőzően a Nemzetek Szövetsége, viszont ők is figyelmen kívül hagyták a

nemzetiségek évszázadokra visszatekintő szimbiózisából kialakult kötelékeket, a nemzetiségek érzékenységét, közös kultúráját és közös hagyományát.

A körülmények egyik régióról a másikra változnak. Alig akad két olyan régió, amelyben a körülmények és a feltételek egyformák. Nyilvánvalóan lehetetlen kielégítő megoldást találni, vagy egyáltalán egy ésszerű és becsületes kompromisszumot kötni, a különböző helyi körülmények alapos ismerete nélkül.” (Memorandum on the different types of ethnic mixture of population, By Count P. Teleki and A. Rónai. International Studies Conference. Paris 1937.)

A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Szervezete által szervezett konferencián bemutatott memorandumban szereplő térképek és szövegek tisztán mutatják a kérdés sokrétűségét, még a pusztán etnikai szempont figyelembevételével is. Az utolsó oldalakon a szerzők megjegyzik, hogy az említett esetek egyike sem tartalmazza a probléma összes oldalát, ezek csak statisztikai adatokra alapulnak. A statisztikai ábrák mindig egyoldalúak – a tények egyik oldalát mutatják be. A XIX. századi és azóta létező nemzetiségi fejlődés előtérbe helyezte az etnikai kérdést, azonosítva az „etnikai származást” a „nyelvvél”. Ezért van, hogy a népszámlálás rákényszeríti azokat az embereket, akik különböző nemzetiségek keverékéből származnak, hogy magukat egyik vagy másik nemzetiséghez tartozónak vallják, és gyerekeikkel együtt viseljék nyilatkozatuk következményeit. Ezek az emberek könnyen csatlakozhatnak statisztikák által elválasztott nemzeti csoportok egyikéhez vagy másikkához. A szerzők hangsúlyozzák a kutatás szükségességét, és ezzel egyidőben, a kölcsönös érzéseket az ugyanazon a területen vagy a szomszéd területeken élő, különböző nemzeti csoportok között. A nyelvi vagy akár nemzetiségi tényezőkön kívül léteznek más kötelékek is, amelyek számításba jönnek, mint például a történelem, a közös szokások, életmód és gazdasági érdekek, amelyek az embereket egymáshoz kötik az életben.

„Természetesen lehetetlen marad olyan határok meghúzása, amelyek teljesen egyeznek az etnikai vonallal. Bizonyos térségekben a gazdasági életképesség figyelembevételével olyan erős, hogy az első hely megadására kényszeríti őket.” (Macartney: *Hungary and her Successors*. 491.)⁷

Ezek a jól meghatározott régiók, melyekben Európa oly gazdag, általában különös karaktert adnak eltérő származású lakóiknak. Hosszú évszázadok múltán váltak ezek a csoportok nemzetekké, de még azelőtt, hogy a barátság és azok a kapcsolatok kialakultak volna, amelyeket az azonos életmód és közös sors hozott létre. Ezek a régiók az úgynevezett „közeli vidékek” (*closer countries*).

Európában hatalmas területek vannak – közülük egyesek óriásiak – amelyek több régióból tevődnek össze és államot alkotnak. Ezért van, hogy a Párizsi-medence magához vonzza a Massifot, Aquitaine-t, Bretagne-t, a Calais-i szoros vidékét és a mögöttük levő tájakat: Lotaringiát és Burgundiát. Ugyanebből az okból London kréta és jura kori medencéje, mely a kontinens felé nyitott, magához vonta Skóciát

és Walest. Ezért lett Kasztília Spanyolország legfontosabb része, bekebelezve Leónt, Aragóniát, Katalóniát stb. És ugyanígy Itália, amely egykor sok apró és fontos részre volt osztva, mégis egy jól körülírható félsziget, amely szintén megtalálta egységét. Így alakultak ki Európa fő államai – a földrajz diktátuma miatt – és fejlődtek országokká, államokká. Ilyenek például: Franciaország, a Brit-szigetek, az Itáliai- és az Ibériai-félsziget valamint a Kárpát-medence vagy a Közép-Duna-medence (Kárpát-Duna-medence). Ezek a régiók, melyek 300 000–500 000 négyzetkilométert foglalnak magukba, alkották, hozták létre a nagyhatalmakat. Németország, a nem egyesített régiók kombinációja, mindig nehézségekkel küzdött, hogy megtalálja egységét; sűrűn változtatta fővárosát és domináns régióit. Lengyelország, egységes karakterrel, de határok nélkül, mindig egy ország volt, de folyamatosan a hódítók útjában állt. A skandináv országok mindig elzártak voltak, így nem esett nehezükre semleges közösségi érzést kialakítani a hadviselő Európa közepén.

Amennyiben egy stabil Európa újraépítését óhajtjuk, figyelembe kell vennünk minden egyes régió és a régió népességének szerepét. A „revízió” nem csak szlogen, vigasztaló ígéret az 1919-es békeszerződések által okozott nehézségek és igazságtalanságok enyhítésére.

Európa *status quó*jának revíziója, ami figyelembe veszi a mindennapi élet összes aspektusát és a történelmi fejlődést, pszichológiai követelménye egy élő Európának.

II.

A Közép-Duna-medence vagy a Kárpát-medence az élet alapvető tényezői által jól meghatározott terület földrajzi, geológiai, vízrajzi, demográfiai, történelmi szempontból egyaránt. Az öt félig körülvett Kárpátok hatalmas vízváltató területe mindig kiváló védelmet nyújtott. A Pireneusok kivételével, melyek Európában a legnyugatabbra helyezkednek el, és ahol Európa tulajdonképpen megszületett, a Kárpátok alkották a legállandóbb határokat.

Egyetlen ellenség sem volt képes tíz évszázad alatt állandó megszállásra a határon belül, kivéve a törököket, akik azon az oldalon vonultak be, ahol nincsenek hegyek. A Magyar Királyság soha nem terjesztette ki határait a Kárpátokon kívülre. „A magyar állam [...] ezer évig olyan határok közt létezett, amelyek ha nem is teljesen változatlanul, de figyelemre méltó stabilitási fokot mutattak. Az e határok által körbefogott állam egységes volt, jóval azelőtt, mielőtt a ma is létező államok egyáltalán megszülettek volna. Ezenfelül a földrajzi struktúra olyan gazdasági egymásrautaltságot követelt, amely láthatóan hasznos volt csaknem minden lakos számára.”⁸ (Macartney: Hungary and Her Successors. 1. o.)

A magyarok, akik egy nemzetet és egy keresztény európai nemzetet teremtettek ebben a medencében, rátaláltak és szívesen láttak számos idegen fajból származó

törzset és nemzetiséget. Az etnikai csoportok egymáshoz való kapcsolata sokszor a földrajzi körülmények által determinált. Így a magyarok a völgyekbe telepedtek és elfoglalták a hegyvidék északi és keleti tágabb medencéit: Szlovákiát és Erdélyt. A szlovákok a magasabb völgyekben telepedtek le, míg a románok a hegyekben, ahonnan a völgyek felé gravitáltak. De medencék, völgyek, dűlők és hegyek együtt alkotnak tájakat, és az életmód az egyikén vagy a másikon összefüggővé és kölcsönösen egymástól függővé válik. Ezek a vegyes nemzetiségű csoportok etnikai együttélésének alapjai, amelyre példák az 1. sz. mellékletben találhatóak.⁹ Ebből az okból kifolyólag senki nem tud olyan etnikai határokat húzni, amelyek alátámasztják a statisztikákat, főleg a medence keleti részén, amely ma Románia részét képezi, ahol a hegyek sokkal nyitottabbak, a völgyek tágabbak és a medencék nagyobbak. Csak az élet igazságainak és értékének alapos vizsgálatai tudnának a teljes megértéshez és egy igazságos megoldáshoz vezetni. „A régi Magyarország természetes egységet alkotott, mely úgy tűnt, hogy olyan belső erő birtokosa, amely hiányzik némi utódállamából, és egy régi határok közt (de jobb politikai alapra) épített ország magasabb életszínvonalat tudna biztosítani lakosai számára, mint az új, néprajzi¹⁰ megfontolásokon nyugvó formáció.” (Macartney: Hungary and Her Successors, 491.) „Ha úgy tűnik, még mindig egyesült, visszaállított területet kívánok, amely közelebb áll a régi Magyarország területéhez, ez földrajzi és gazdasági megfontolások miatt van.” (Macartney: Hungary and Her Successors, 496.)

Az első állandó és stabil államok megalakulásával egyidőben, Európa ezen a részén a magyar nemzet alkotta a keresztény állam bázisát, amely tagja és közreműködője volt az európai közösségnek.

A magyar félázsiai típus, a finnugor és török-keleti keveredése. A nemzet az Alsó-Volga régiójában alakult és a századok során folyamatosan vándorolt egész Moldáviáig, ahonnan a Kárpát-medencébe települt. A medence központi része, az Alföld, a hatalmas völgyekkel, melyek a hegyvidék felé vezetnek és a Nyugat-Magyarországgal és Erdéllyel szomszédos medencék az utolsó maradványai a nagy eurázsiai sztyeppeövezetnek, melynek pusztái nyugat fele nyúlnak: elszigetelt sztyeppéi ország, de ha európai mércével mérjük, kiterjedése elég nagy. A magyarok, a puszták félnomád népe: lótenyésztők, harcosok, vadászok, halászok és földművelők voltak, itt ismerős környezetre és megszokott klímára akadtak. Környezetük fiziológiai és pszichológiai hatásai nem változtatták meg karakterüket, szívében ma is a puszták gyermekei.

Mindazonáltal a magyarok abban a pillanatban érkeztek a Kárpát-medencébe, mikor az állandó és keresztény államformálás hulláma, amelyet a IV. és a VI. században indítottak el a gallok, elérte a feldúlt Európa e távoli határvidékeit. Valószínűleg a sztyeppék népei voltak az elsők, akik politikai alakulatokat hoztak létre. Nagy vezérek mindig rendelkeztek politikai géniusszal. Nekünk, magyaroknak szerencsénk volt, mivel vezetőink mindig éltek a lehetőségekkel és kiválasztották a

megfelelő pillanatot. Szent István apja bevezette az igaz hitet és maga Szent István volt ennek egyik legnagyobb apostola. Népéből európai nemzetet kovácsolt. Koronáját a pápától kapta. Így lettünk mi nyugatiak. Szent István gyakorolta a kereszténységet és a nyugati elveket, de nem adta fel az ősi hagyományokat. Ebben az országban, mely nyitott nyugat felé, ő és örökösei tudták, hogyan forrasszanak össze egy nemzetet, amely egyszerre keleti és nyugati, és e nemzeti jegyek miképpen felelnek meg az ország népének.

Egész történelmünk során nagy királyaink és politikai vezetőink, karakterünk és küldetésünk egyik vagy másik adottságára támaszkodtak, azon adottságainkra, amelyek karakterünkből és helyzetünkből erednek.

Így tartottuk meg az egyensúlyi állapotot. Lehet, hogy ázsiai apai örökségünk az, amely felruházott minket bizonyos politikai érzékkel. Nem vagyunk doktrinerek, és a doktrinerek szemében sokszor illogikusnak tűnünk. Mindazonáltal a mi politikai ideológiánk sokkal kevesebb változáson ment keresztül, mint más államok politikai elvei.

A magyarok ma is követik Szent István király hagyományait. Mi ez az eszme, ez a vezető alapelv, amely túlélte kilenc századot? Számunkra ez az eszme helyettesíti az írásba foglalt alkotmányt. „Alkotmányunk” születési idejét és helyét lehetetlen megállapítani. Nem Szent István találta ki és foglalta össze, s nem is ő írta. Erős személyisége és uralkodásának tényei mégis olyan formát adtak neki, amely sokkal pontosabb és sokkal érthetőbb, mint egy elvont eszme. Sokan gondolhatják, hogy öntudatra ébresztett egyfajta politikai erkölcsöt és magatartást, egy eszmét, mely hosszú időn keresztül formálódott a magyar lélekben. Ez az „alkotmány” nem merev: rugalmas, folyamatosan fejlődik, de nagyon stabil és nem lehet egyetlen törvénnyel módosítani. Semmilyen írott alkotmány nem foglalhatja el a helyét. Ez az élő alkotmány magán viseli Szent István kézjegyét. Ezért tekintették királyainkat mindig úgy, mint Szent István királyságának és eszméinek őrzőit.

Ezért tartják a koronát ma is úgy számon, mint ennek az első nagy királynak a jelképét, aki ma is él, és befolyásolja népét, amelyet vezetett és ma is vezet. Ezért nem rendkívüli a magyarok és Magyarország számára a jelenlegi helyzet, az, ami ma vagyunk: király nélküli királyság. Ez a helyzet egy idegen számára káprázatnak, irreális dolognak tűnhet. Mivel tradíciójuk hasonlít a mienkhez, talán egyedül a britek értik ezt a helyzetet, ezt az alkotmányt, amely nem egy doktrína, nem mereven logikus, de amely tartalmazza a történelmi fejlődés természetes formáját. „A magyar nacionalizmust még a XIX. században is meg lehetett különböztetni a kortárs nacionalista mozgalmaktól azáltal, hogy soha nem vesztette el politikai hagyományának folytonosságát, így napjainkban Magyarország – egyedül Európában – a nemzeti politika régi alkotmányos alapokra való visszaállításával túllépett a háborús katalizmán és a kommunista forradalmon.” (Christopher Dawson, *Hungarian Middle Ages*. *Hungarian Quarterly*, 1939. Vol. 4., 590.)

A XVIII. századtól számos magyar szerző megpróbált párhuzamot vonni a magyar és a brit alkotmány között, amelyet az ideáltípusnak tartottak. A középkortól a király hatalmát számos törvénnyel korlátozták és a király megbízottja, a nádor a királyság első közméltóságává fejlődött, akit csak a parlament választhatott meg. (1222, 1291, 1439, 1485 stb.). „Európában nincs még egy olyan önálló nép, mint a magyar, és a magyar társadalmi rendszer hasonlít legjobban Angliáéhoz, mint ahogy a két alkotmány is hasonlít egymásra. (Talán ez az oka, hogy az angol és magyar »demokrácia«-változatok, amelyek alapvetően kevésbé voltak demokratikusak, mint egyes liberális európai rezsimeké, sokkal szerencsésebbek voltak, mint a weimari köztársaságé, Franciaországé, Csehszlovákiáé és Belgiumé. Angliának és Magyarországnak, a még ma is létező arisztokráciájával, jól meghatározott osztályakkal és a mindenki által elfogadott kasztok korlátaival, sokkal erősebb a nemzeti összetartása”. (Graham Button, 2.) Anglia társadalmi fejlődése természetesen sok szempontból különbözött Magyarországtól. A magyaroknak idegen abszolutizmus ellen kellett alkotmányukat megvédeni, és bár időnként elavult formákat is megtartottak, ez a politikai szabadság védelmét jelentette. A mai angol megfigyelő a következő tényt sem tévesztheti szem elől: A magyarok „úgy a közéleti hagyományaik megőrzésében, mint szenvedélyes és makacs küzdelmükben a személyi szabadságért és a felelős kormányért, a haladás és szabadság szövetségének barátai voltak.” (H. A. L. Fisher: A History of Europe, 923.) Sok magyar szerző a szabadságért és függetlenségért folytatott harcot tartotta a magyar történelem fő motívumának. Ami növelte állandó szimpátiájukat mások küzdelme iránt. Mindig a lengyel függetlenség hívei voltak. Arányaiban nézve több magyar harcolt az amerikai polgárháborúban, mint más külföldiek: sokuk őrnagy vagy brigádtábornok lett, és egyikük még a Kongresszusi Érdemérmét is megkapta. (E. Vasváry: Lincoln's American Heroes, 1939.)

Még mindig a keleti népek és vezetőik rugalmas felfogása vezérel bennünket. Szent István eszméje nem volt imperialista, sőt ellenkezőleg: az országon belüli együttműködés eszméje volt, amelyet Isten jelölt ki népének, amelyet a természet formázott meg és kedvező volt e nép karaktere számára. Ezek a patriarchális és nem imperialista eszmék, amelyek a hiteles magyar politika alapját képezik. Ez a politika például, amely bennünket a rutén autonómia kialakításához vezet. Ennek az autonómiának tükröznie kell a magyar alkotmány sajátosságait. Rugalmasnak kell lennie, és magában kell rejtenie a fejlődés lehetőségével. Ez az oka Kárpátalja visszatérésének Magyarországhoz – vagy, ahogy mondani szoktuk –, Szent István koronájához. A felelős politikusok szerint nem visszahódítás volt ez, hanem mindenekelőtt egy jelen formájában új, de tartalmában régi feladatnak, a Szent István-i örökségnek megjelenése. Erezzük, hogy ez az ügy, elérni a Kárpát-medencében élő emberek békés együttműködését és közös boldog életét, a mi fő feladatunk, magyaroké, akik a központi és legnépesebb nemzete vagyunk a medencének.

Így, ahogy vagyunk, ezen örökség tulajdonosai, feladatunk volt és ma is: Európa előretolt bástyájának, a Kárpát-medencének a védelme a keleti tömegekkel szemben.

Szükségtelen említeni azt a tényt, hogy történelmünk felét arra áldoztuk, hogy megvédjük ezt a medencét, illetve Európát a Kelet és a Közel-Kelet ellen. Mindig védtük a kárpáti határokat. Egyetlen egyszer törte ezt át a mongolok áradata. Sokkal nehezebb volt a medencét dél felől megvédeni, ahol nyitott, ahol Magyarország nem toltá határait előre, a Balkán-félsziget hegyei felé. A törökök az ország központját szállták meg. Csak az ország belsejében tudtuk őket feltartóztatni, az Alföld peremén. A több mint másfél évszázadig tartó török uralom alatt a hegyvidék és mindezekfölött Erdély tudták az állam folytonosságát és a magyar kultúrát fenntartani és ezért nevezik Erdélyt emlékezetünk földjének.

Egész Magyarországból Erdély az a régió, amely legnagyobb történelmi múlttal rendelkezik, az a régió, amely nem csak földrajzilag elválaszthatatlan az anyaországtól, de lelkiileg is része. Ezért nem lehet az erdélyi problémát csupán etnikai adatok és statisztikai bizonyítékok alapján tanulmányozni és megoldani. Ismét ez okból nagy különbség van az erdélyi és a szlovákiai probléma között, nem csak a tényekre való tekintettel, de pszichológiai szempontból is. Később visszatérünk erre a problémára.

De először vegyük figyelembe az etnikai adatokat és a statisztikákat. Magyarország azon része, amely török megszállás alatt állt, elpusztult és elnéptelenedett. Miután a törököket kiűldözték az országból, a lakosság azon csoportja, amelyek a hegyvidéken talált menedéket, visszatért. Idegen népek csoportjait a bécsi birodalmi kancellária és a földbirtokosok telepítették be. Ezek nagyrészt németek voltak, de akadtak lotaringiai franciák is. Másoknak engedélyezték az országban való letelepedést, például a szerbeknek, akiknek zöme továbbra is török megszállás alatt maradt. Az 1. számú melléklet 13a, 13b és 13c térképei ábrázolják egy kis részen, Ugocsa megyében, a nem magyar kisebbségek előrenyomulását az Alföld felé. És ez csak egy példa, amelyet egy olyan régióból hoztunk, amely nem csak kívül esett a törökök által elfoglalt területeken, de még az általuk veszélyeztetett vidékeken is. A román hegylakók leereszkedése az Alföldre, a medencébe és a völgyekbe szintén így történt, csak nagyobb arányban. Azok, akik közelről figyelték a határ kitűzését Magyarország és Szlovákia közt 1938 novemberében, megfigyelhették, hogy mindenekelőtt két régióban sokkal nehezebb, vagy akár lehetetlen volt a határ etnikai alapú meghúzása. E két terület a nyitrai és a kassai kapu volt, ahol a migrációnak nem voltak természetes akadályai. A 13. számú mellékelt ábrázolja, hogy a kisebbségi invázió e periódusában, ezeken a területeken hogyan csökkent a magyarság aránya. A 14. melléklet bemutatja a kisebbségi migráció egész történetét.¹¹ A szerző, Kovács Alajos, a Statisztikai Hivatal előző elnöke, jelzi, hogy az 1910-ben Magyarországon élő nem magyar lakosság milyen arányban származott olyan ősoktól,

akik a XVIII. század előtt is itt éltek, és milyen arányban voltak azok leszármazottai, akik a XVIII. században vándoroltak be. Ennek táblázatos kimutatását láthatjuk alább:

Nemzetiségek	Összlétszám 1910-ben	Bevándoroltak a XVII. századtól		régebbi lakos
Németek	1 901 000	1 200 000	63,1%	36,9%
Szlovákok	1 946 000	300 000	15,4%	84,6%
Románok	2 948 000	1 500 000	50,9%	49,1%
Ruténok	464 000	150 000	32,3%	67,7%
Szerbek	462 000	400 000	86,8%	13,2%
Horvátok	182 000	80 000	44,0%	56,0%

Ennek megfelelően láthatjuk, hogy a román kisebbség fele, a németek kétharmada és majdnem az összes szerb, akik Magyarország területén éltek ennek feldarabolásakor, a XVIII. században bevándorlók leszármazottai. Csak a szlovákok és a ruténok az őshonos kisebbségek.

Az őshonos kisebbségekkel, főleg a szlovákokkal kapcsolatban, még egy megjegyzést kell tenni. Ezek az őshonos kisebbségek századokig éltek a magyarokkal együtt ebben az országban, amikor a kisebbségi probléma még nem létezett. A házasságok folytán és más utakon, egyének, családok vagy akár falvak is sokkal könnyebben változtatták nyelvüket. A 15. melléklet ábrázolja a változásokat és újrávaltozásokat néhány közösségben Kassa szomszédságában. Ennek következtében a XVIII. század vége felé, Magyarország etnikai összetétele, amely 75–80%-ban magyar volt a reneszánsz ideje alatt, teljesen megváltozott. A nem magyar nemzeti-ségű egyének száma túl nagy volt ahhoz, hogy könnyen asszimilálhatóak legyenek, mint ahogy ez Európában sok kisebb csoport esetében előfordult. Nem elég, hogy túlságosan sokan lettek, a számokat tovább növelték a török elleni harcban, és a XVIII. században a törökök kiűzése során elszenvedett viszonylagosan nagyobb magyar veszteségek. Ezt követte a nacionalizmus évszázada. Európában a nemzeti érzések ébredése túl hamar jött a magyar területek tragikus elnéptelenedése és az idegen invázió után.

Nem csak a keleti invázióval szemben kellett megvédenünk magunkat és Európát, de a nyugati törekvésekkel szemben is.

Attól a pillanattól kezdve, hogy ezen a területen letelepedtünk, keresztény és európai emberekké váltunk, minden esetben, mikor Magyarország a belső viaskodások következtében legyengült – a keleti invázió miatt, a török uralom vagy más nehézségek okán –, a germán világ – a német király, a római császár, Ausztria vagy Bajorország hercege, az osztrák császár – mind megpróbálták a Kárpát-medencét elfoglalni. Ragyogó példák vannak erre, még saját nemzeti dinasztiánk idejéből is, mint például a tatár hordákkal való végzetes kimenetelű csatát követő időszakban. Ezek a beavatkozási kísérletek még gyakoribbá váltak a vegyesházi királyok ural-

kodása idején és még a nagy nemzeti uralkodó, Mátyás uralkodása alatt sem szüneteltek. Később a török invázió, amely az országot három részre osztotta, két király kétségbeesett paktumát hozta magával, ami a Habsburg-dinasztia trónraemelését jelentette. A magyarok többsége, főleg az erdélyiek és az észak-magyarországiak, állandó, néha békés, néha véres küzdelmet vívtak a nemzetellenes és abszolutista uralom ellen. Amelynek célja a centralizálás és az elnémetesítés volt, az ősi alkotmány üzenetével szemben. A küzdelmet nagy nemzeti hőseink vívták, főleg Erdély fejedelmei. Az utóbbiak közül egyik legnagyobb Bethlen Gábor volt, a koalíció (Anglia, Franciaország stb.) fontos tagja a harmincéves háborúban. A megkoronázott királyok melletti személyes hűségünk ellenére, a küzdelem mindig előről kezdődött. Buda felszabadítása 150 év török uralma alól, új lehetőségeket nyújtott azok számára, akik ki akarták használni az ország gyengeségét. A tömeges gyarmatosítás folytatódott; az osztrák politikai vezetők, akiknek mindig érdekükben állt, hogy Magyarországon fenntartsák a megosztottságot, idegeneket telepítettek be az országba, ezzel is gyengítve az országot, gyorsítva összeomlását.

Magyarország elnéptelenedése a török uralom következménye volt, de az idegekkel való újránépesítés nagyrészt az osztrák-német politika eredményeként valósult meg.

1849 tragikus évében az orosz abszolutizmus jött Ausztria segítségére, hogy legigazza a magyarokat, amikor ezek hazájuk függetlenségéért harcoltak, és azért is, hogy megbüntessék őket a lengyelek iránt mutatott túl nagy szimpátia miatt, mikor az utóbbiak elnyomóik ellen harcoltak.

Még 1867-ben is, amikor Ferenc József békét kötött a magyarokkal és gazdasági körülmények diktáltak mindent, a németek népszerűtlenség maradtak Magyarországon.

A monarchiabeli *status quo* fenntartásának legnagyobb ereje Ferenc József maga volt. Nagyon megöregedett, következésképp egyre távolabb került az aktív nemzedékektől és egyfajta legfelsőbb autoritássá változott. Annak ellenére, hogy maga is német volt, megvédte birodalmát a német nemzeti eszmével szemben. Semlegessé vált, mondhatni nemzetellenes elemmé a rábizott országok és nemzetiségek közt. Az egyszerű szemlélő számára uralkodását a lendület hiánya jellemezte, de ha valaki jobban belemélyedt a dolgokba, láthatta, hogy uralkodását tapintat és bölcsesség jellemezte. Hatalma a nehéz feladatok iránti hatalmas és rendíthetetlen odaadásból származott, a rendkívüli méltóságból és becsületességéből, amely államai egész hierarchiáját és indirekt módon a teljes társadalmat összetartotta. Meg tudta volna előzni birodalmának és a magyar királyságnak az összeomlását, ha megérte volna a háború végét? Meglehet. Mindenesetre a személye volt az, ami állandóságot biztosított országainak. Ha egy ilyen összetett struktúra egyszer összeomlik, többé nem lehet újraépíteni. Az újjáépítés egyetlen kísérlete sem tudná visszaadni eredeti nagyságát.

Amikor Szerbiában kitört a háború és ezt a világháború követte, a magyarok még lelkesedéssel követték királyuk felhívását. Mindazonáltal ez nem az ő háborújuk

volt. Királyuk felhívására indultak hadba, a lovagiasság és a harciasság lelkesítette őket. A katonák azt mondták: „Megöltek egy asszonyt.” Ez az asszony egy cseh nő volt, akit Magyarországon senki nem ismert, Ferenc Ferdinánd neje, aki megvetett bennünket. 1926-ban a berlini egyetemen egy előadásban Teleki gróf azt mondta körülbelül 50 professzor és nagy közönség előtt: „Meg kell állapítanom, hogy ennek a lelkesedésnek nem volt logikai alapja. Meggyőződésem, hogy nekünk magyaroknak ebben a háborúban csak vesztenivalónk volt. Egy háború mindenképp felborítaná az európai egyensúlyt; sovinszta erők emelkednének fel és válnának erőssé, amely ellen egy idegen faj, mint a magyar nem találna védelmet.” (Weltpolitische und Weltwirtschaftliche Lage Ungarns. Zeitschrift für Geopolitik, 1926.)¹²

„Figyelemre méltó, hogy Magyarországgal háborút folytatunk” – írja Bandholtz tábornok (1919. december. 24.) – „mivel csapataink soha nem álltak egymással szemben és soha nem voltunk ellenséges viszonyban ezzel a kis országgal.” (Bandholtz: An Undiplomatic Diary, 1933. 311.)¹³

A magyar katonák olyan ügyért harcoltak, amelyet soha nem éreztek magukénak és tisztelettel voltak ellenfeleik iránt. Egyszer hallottam, amint egy huszár azt mondta: „Ezek a szerbek jó ellenségek, megéri ellenük harcolni.”

A magyarok azok, akik a legdrágábban fizettek ezért a háborúért. Németország területi és népességi veszteségei jelentéktelenek Magyarország veszteségeihez képest. Ausztria szétesése, amely dinasztikus országrészekből állt, kevésbé volt igazságtalan, mint egy ezeréves alkotmányos államé. És Ausztria Magyarország nélkül életképtelen volt.

Fölösleges mondani vagy bizonyítani, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia feldarabolása és megsemmisítése súlyos hiba volt. De Magyarország, a Kárpát-medence földrajzi egységének a felosztása ennél is sokkal nagyobb hiba volt. Európa közepén a német országok két nagy természeti régióval határosak; mindkettő jól meghatározott és jól védhető: a Párizsi-medence, körülveve a sok apró, tőle függő és őt kiegészítő régióval, és a Kárpát-medence. Kötelességüket sokszor egymást kiegyensúlyozva teljesítették. Az összes többi régió vagy túl kicsi, mint Csehország, vagy túl nyitott, mint Lengyelország. A Kárpát-medence országának feldarabolásával Németország megerősödött, Burgenlandot Ausztriához csapták, Ausztriát Németországhoz, mert senki nem tud büntetlenül kis nemzetállamot kreálni egy ugyanolyan nemzetiségű nagy állam mellé.

A Monarchia és Magyarország helyére ürességet teremtettek, egy „teret” (*Raum*) – a tér a Brockhaus enciklopédia meghatározása szerint „a világ, egy minden tartalmat és személyes erőt nélkülöző, spontaneitás nélkül fejlődő része.”

Az „Ostraum” fogalmát a Saint-Germain-i és trianoni szerződés szülte. Csak egy nevet kellett adni neki és kibővíteni „Südostraum”-má – ami Magyarország soha nem volt, sem a történelmében, sem a civilizációjában – és amely csak a német imperializmus szemében létezett.

„A Donaoraum nem más, mint az a kérdőjel, amely a Monarchia helyén marad.” (Count P. Teleki: Donauraum, 1933.)¹⁴

Ez a kérdőjel – vagy inkább kérdés – gyakran felbukkant. Ez a három ország, amely Magyarország és Ausztria rovására jött létre vagy bővült ki, belépett a kisantantba. Másrészt a háborút követő első években felmerült a „Duna-konföderáció” gondolata. Még nagyon jól emlékszünk, ahogy minden Magyarországra látogató külföldi, főleg a franciák, azonnal megkérdezték, hogy mi a véleményünk egy ilyen konföderációról és ennek esélyeiről.

A kisantant létrejöttét a szövetségesek és főleg Franciaország támogatták, mint a győztesek helyi tömbje, és mint annak az akadálnak az új megfelelője, amelyet előtte a Monarchia jelentett. A francia közvéleményben ez volt a „Südostraum” antitézise. Mindenesetre, meg kell említenünk, hogy a résztvevők ezt nem így látták. Az antitézisben Lengyelországnak is szerepelnie kellett volna, míg a kisantant csak a Magyarországot körülvevő három országot jelentette. Azoknak az országoknak védelmi szövetséget is jelentett Magyarországgal szemben és ez a szövetség eleinte még így sem volt aktív. A szövetség megerősödését IV. Károly király Magyarországra való visszatérési kísérlete hozta. A nyugati hatalmak a jövőre nézve hibát követtek el. Elfelejtették, hogy Európa e részét balkanizálták; „balkanizáció” alatt nemcsak a civilizáció állapotát értve, hanem politikai tartalmat is. A politikában ugyanis ez kis országokból álló sakkasztala megteremtését jelentette és a nagyhatalmak játékának kezdetét a táblán. Németországnak és Oroszországnak előbb-utóbb be kellett lépnie a játékba. Ez az idő most itt van, és mindenféle elbeszélés vagy magyarázat fölösleges.

A politikai balkanizációnak vannak további következményei. Sokat markolt, keveset fogott. Túlméne minden elképzelhető nemzeti és gazdasági mohóságon, a kisállamok kapcsolata elmérgesedett és ez okozta és okozza, hogy a sakkasztala négyzeteinek határai a mai napig élesek.

Ezt a tényt sokan észrevették, de az uralkodó légkörben a helyzetet nem tudták és nem is akarták oly módon orvosolni, ahogy ez természetes lett volna. A XIX. század közepén élő nagy politikusunk, az osztrák dinasztia és Magyarország között közvetítő Deák Ferenc egyszer azt mondta: a rosszul begombolt kabátot újra kell gombolni. De bármilyen kísérlet a kabát újragombolására, vagyis Európa helyreállítására kudarcot vallott. Csak a gombok és a gomblyukak kaptak figyelmet. Volt egy kísérlet a helyzet orvoslására, azáltal, hogy csipkével eltakarták a gombokat és a gomblyukakat – ez a konföderáció.

Sokat tárgyaltak a konföderáció gondolatáról – egy dunai, duna-balkáni, balkáni–dunai–lengyel konföderációról, amely három, négy, öt vagy hat államból áll.

Jelenleg az európai háború kényszerít bennünket, hogy figyelembe vegyük a megoldásokat, amelyeket ez eredményezne. Ha a gondolat visszatér, élővé és aktuálissá válik. Az utóbbi tizenöt-húsz évben, mikor sokat mondtak és írtak erről a határozatlan konföderáció-gondolatról, amennyire mi tudjuk, senkinek nem jutott soha

eszébe feltenni az elsődleges kérdést, vagyis, hogy ki fogja megszemélyesíteni, ki lesz a vezetője ennek a konföderációnak, és így természetesen válasz sem érkezett. A konföderáció formájáról, kapcsolatairól és tartalmáról számos elképzelés volt: lehet gazdasági, politikai-gazdasági vagy teljes mértékben politikai. Könnyű megérteni azt, hogy ha a kérdés ennyire nehéz, akkor a válaszadás majdnem lehetetlen. Senki nem volt képes kielégítő választ adni. És most, ennek ellenére, az emberek le akarnak ülni a zöld asztal mellé és egy komolyabb reflexiót igénylő gondolatot a pillanat hatása alatt akarnak megvalósítani.

Már az első pillanattól nyilvánvaló, hogy egy gazdasági konföderáció politikai is. A gazdasági kapcsolatok részei – és manapság szerves részei – az államok közötti politikának. Ha egy államsoportot azzal a szándékkal hoznak létre, hogy fenntartsanak egy közös gazdasági politikát, egységes gazdasági politikát, kell lennie egy államnak, amely ezt irányítja és alakítja. Ez a vezető lehet egy férfi vagy egy testület. A testületnek lehet egy elnöke, aki keresztülviszi akaratát, vagy működhet vezető nélkül is, kérdésről kérdésre, kompromisszumról kompromisszumra haladva. Szükséges ezt tovább magyarázni?

Az olyan államok közti gazdasági együttműködések, amelyek közt nem voltak sem politikai különbségek, sem fájó és megoldatlan problémák, összeomlottak az első nézőpontbeli és érdekbeli különbségek felmerülésekor. Engedjék meg, hogy az északi országok és Hollandia esetére emlékeztessem Önöket. Hogyan volna lehetséges egy konföderáció vagy bármiféle stabil együttműködés megteremtése olyan államok között, amelyek közt fájdalmas különbségek, sőt ellenséges viszony létezik? Egy ilyen kooperáció csupán elméleti szempontból, *per se* logikus lenne, de valóságban létező államok és élő emberek számára ez merő illúzió.

Ezért a mi feladatunk – minden európai feladata – működőképes megoldást találni ezekben az időkben. Ahhoz, hogy a Duna-Balkán együttműködés problémájára kielégítő megoldást találjunk, mindenekelőtt olyan álláspont megteremtése szükséges, amelyen az együttműködés lehetséges. Ez kompromisszum lenne, és minden kompromisszum kétoldalú. Egy kompromisszum soha nem felel meg mindenkinek, de kielégítheti azokat, akik bölcssek, azokat, akik a politikát hatékonyan tudják kezelni.

Felfogtuk azt, hogy a legnagyobb ellentét köztünk és a románok között a Magyarországtól elcsatolt és a Romániához csatolt területek miatt van. Senki elől nem akarjuk titkolni a tényt, hogy ez az ellentét nagyon nagy, hogy a követeléseink területi követelések és ezek nagyon fontosak számukra. Ugyanakkor nagyon is jól tudjuk, hogy az európai béke érdekében nem követelhetjük igényeink száz százalékát és történelmi jogainkat. Ha valaki képes arra, hogy felfogja ezeket az évezredek jogokat, azt a szerepet, amelyet Erdély játszik minden magyar érzelmeiben, azt a köteléket, amely ezt a majdnem kétmillió magyar lakosságot az anyaországhoz köti, csak akkor és csakis akkor lesz képes megérteni, milyen jellembeli erősség, milyen politikai bölcsesség és milyen odaadás szükséges Európa jelenlegi ügyei iránt, ahhoz, hogy eljusson egy ilyen döntéshez.

A XIX. századi fejlődés vezetett ahhoz az etnikai elvhez, amely ma uralkodik. Az elv az idők során még behatároltabb lett: csak a nyelv elfogadott mint a nemzetiség kritériuma. Előítéletre vall az a nézet is, hogy egy nemzetnek érzelmeiben és egység iránti vágyában a rokon néphez kell közelebb állnia. Így – anélkül, hogy vették volna a fáradságot, hogy megkérdezzék őket – a szlovákokat és a ruszinokat is a csehekhez csatolták.

Az etnikai és a nyelvi elv mint a nemzetiség kizárólagos kritériumai egyszerűségük miatt elméletileg logikusak. Ha Európát történelmi entitásnak tartjuk, ilyen fel fogás semmiképpen nem humánus és megkockáztatjuk: nem európai.

„A XIX. századi világnézet úgy történelmi, mint biológiai szempontból materialista volt; viselkedésmódjában mechanikusnak mutatkozott: szellemi értékei kvantitatív értékek voltak... Maga a civilizáció számszerű értékelésnek van alávetve”. (P. Teleki, „Essai de périodisation du siècle passé” Scientia, Milan, 1935.)

A nyugati szövetségesek elfogadták az etnikai és a nyelvi elvet számszerű és statisztikai elvnek és erre alapozták szerződéseiket. Körülbelül tizenöt évvel később a revizionista Németország elfogadta és csapdát készített belőle és *Volkstumsgedanke*-nak nevezte. Münchenben, ahol Németország tárgyalta a két nyugati szövetséggel, ezt az elvet elfogadták mint kompromisszumos alapot: azok a városok és falvak, ahol a népesség több mint 50%-a német volt, Németországhoz került, azok, ahol kevesebb volt, ott a cseheké maradt. Az eredmény egy lehetetlen határ lett, nemcsak gazdasági, de az emberi lét szempontjából is. Az új konfliktus elő volt készítve. Németország erőszakkal javított a határ etnikai arányain. Senki nem gondolta, nem törődött azzal, hogy Csehországnak nyolc évszázados határai voltak, és ezeket a határokat nyolc évszázadig nem a semmiért tartották, azóta senki nem beszél Európa történelmi régióiról, vagy az országokban meglévő szintézis történelmi bizonyítékairól, senki nem gondolt Csehországra, – Csehszlovákiáról beszéltek, nem az élő államról, hanem az elméleti államról, amelyet a zöld asztal mellett alkottak meg. Ugyanez az 50 százalékos elv érvényesült Szlovákia és Magyarország határainak meghúzásakor. Félretettek minden gazdasági érdeket és rokoni viszonyt, minden kapcsolatot város és falu, falusiak és piacok között, és soha egy pillanatra sem tartották szükségesnek utána nézni a szóban forgó lakosok elveinek, szimpátiáinak vagy akaratának. A népszavazást még a legheterogénebb régiókban is elutasították, ahol egy családon belül két nemzetiség képviselője is fellelhető volt.

Elfogadtuk ezt a megoldást anélkül, hogy hittünk volna az elvben.

A mi nemzetelképzelésünk más és túl humanisták vagyunk ahhoz, hogy egyik pillanatról a másikra felcseréljük eszméinket. Azzal, hogy európaiak lettünk, humanisták is lettünk és büszkék vagyunk arra, hogy az ősi hagyományaink mellett megőriztük azt a fennkölt európai hagyományt is, amely a keresztény hagyományokkal együtt, minden viszontagság és tévelygés közepette fenn fog maradni.

A mi szintetikus nemzetfelfogásunk eltér a modern elképzelésektől.

A nomád nép – amelytől legtöbb ősünk származik – uralma „toleráns”, és megkockáztatom: „liberális, racionális és felvilágosult” volt. A nomád lovas nem ismert sem faji kizárólagosságot, sem kasztokba való elkülönülést. A közösség fejlődésében nem a származás, hanem a befogadás, nem a vér szerinti kötődés, hanem a közös élet játszotta a túlnyomó szerepet. „A források tisztán bizonyítják, hogy a magyar nemzethez való tartozás nem volt származáshoz vagy anyanyelvhez kötve – mellesleg a hivatalos nyelv a latin volt, egy nemzetközi nyelv – csak a tudathoz, hogy az egyén a nemzet szerves részét képezi, valamint az örökség elfogadásához, e felelősségteljes, dicsőséges gondolathoz. Ahhoz, hogy egy újonnan jöttet magyarnak ismerjenek el, elég volt, hogy tisztában legyen ezzel a küldetéssel és vállalja az ezzel járó kötelezettségeket. Nagyon régen, századokon keresztül a nemesség képes volt ezt a tradíciót folytatni és teljesíteni az ezzel járó küldetést, vagyis védeni és terjeszteni a kereszténységet és az európai civilizációt, illetve biztosítani a Kárpát-medence és a Balkán civilizált létét és a békés politikai rendet. Ennek a nemességnek az esetében lehetetlen etnikai és nyelvi egységről beszélni. Az egyetlen dolog, ami közös benne, az életmód, a küldetés tudatossága, a fejedelem személye és az akarat az egységre. Bárhogy is van, a magyar nemesség tagjai habozás nélkül felidézhetnék etnikai származásukat. Ezen a ponton bizonyíték bőven akad. Magyarnak lenni – megismételjük – nem jelentett semmi etnikait, de egyúttal igazi nemzetiség volt: egy küldetés tudatossága, amely szerint bárki kinyilváníthatta származását, ezért soha nem szenvedhetett hátrányt”. (Tibor Joó: „L'idée hongroise de la nation”. Nouvelle Revue de Hongrie, 1940 január.)

Hosszú századokon át Magyarország sok apró etnikai csoport számára biztosította a békés szimbiózist. A középkorban királyaink bátorították függetlenségüket és szokásaik megtartását. Az első román könyveket Erdélyben adták ki magyar fejedelmek uralkodása alatt, akik bátorították, hogy a románok saját nyelvüket használják egyházi életükben. Egy nem magyar érsek szerint, aki a XVI. században élt (Verancsics), az összes idegen etnikai elem „*concordibus animis*” élt egymással, a magyarokkal való egyetértés szellemében. E hosszú időszak után, a múlt század problémái (amelyek akkor alakultak ki, amikor Magyarország nem volt képes Ausztria nyomása alatt független módon alakítani sorsát) talán nem jelentenek mást, mint egy mellékkörülményt, amely után Magyarország új, modern formájában, a tolerancia és humanitás ősi hagyományára alapozva, megtalálja a megoldást a szabad fejlődés és a békés együttélés megteremtésére.

„A régi Magyarország bizonyosan nagyon központosított hatalmat gyakorolt. A múltban figyelemre méltó tartósságról tett tanúságot..... A jelenlegi megoldást kétségbeejtőnek találom. Hiszek abban, hogy az erők, amelyek az egység mellett teszik le voksukat, végül olyan erősnek bizonyulnak, hogy megtalálják azt az utat, amely rendbe hozza a különböző nemzetek közötti nézetletéréseket úgy, hogy ezek nem csupán lehetségesnek tartják majd az együttélést, de lehetetlennek az ellenkezőjét.” (Macartney, Hungary and Her Successors, 496.)

1919. december 24-én Bandholtz tábornok feljegyezte, hogy a Magyarország fel-darabolása mellett szóló érvek nagy része propaganda volt. „A szlovákok elszántak, hogy különváljanak tőlük (a csehektől), és most mozdulnának, ha a magyarok ké-szen állnának kiségiteni őket.” Hasonló megjegyzéseket tett más nemzetiségekre is. „Ámbár úgy látszik..., hogy képesek lennének mindent hamar visszaszerezni, amit a háborúban elvesztettek.” (Bandholtz: An Undiplomatic Diary, 1933, 311.)

A magyar eszme és a humanista eszme találkoztak; ez valószínűleg azzal az élet-felfogással is azonos, amelynek irányába a világ ma megpróbál fejlődni. És amit az emberiség nagy része tudattalanul keres, az nem más, mint egy új egyensúly, amely a szintézisre alapul.

Ebben az értelemben kell ezekhez a nehéz kérdésekhez közelítenünk, kérdések-hez, amelyeket rosszul hangsúlyoztak és válaszoltak meg a dunai és balkáni népek-nek, illetve államoknak. A kínálkozó alkalmakat elrontották, a sebek pedig annyira mélyek, hogy azonnali gyógyulást lehetetlen várni. Mi több, ha ennyi év alatt senki nem tudott ezen népek számára józan és gyors megoldást nyújtani, új alapot adni az együttműködéshez és barátságához, akkor ez nem lehetséges hirtelen és felülről ve-zényelten. Ez a régi hibák folytatását jelentené és valószínűleg egy harmadik euró-pai vagy akár világháború magvait hintené el.

III.

A gyógyulás folyamata lassú lesz, de hogy elkezdődjön a pszichológiai orvoslás és megnyíljanak az utak egy nagy és fontos történelmi változás számára, valakinek utat kell taposnia a sok ellentét, az 1919-ben elkövetett igazságtalanságok és hibák között. Ez az európai háború ismét az európai államok, és főleg a felelős politikusok kezébe adja a cselekvés szabadságát. A probléma bizonyos részeit ebben a szabad döntési időszakban kell megoldani. Főleg a területi gondokat nem lehet apránként orvosolni. A kisebbségek helyzete, a gazdasági és kulturális kapcsolatok az idő fo-lyamán javíthatóak a területi helyreigazítás megtörténte előtt és után is. A megbéké-lés időbe kerül, de egy igazságos és méltányos területi kiegyenlítés hozzásegít en-nek eléréséhez.

A munka az államok közti kapcsolatok helyreállítására sok tapintatot és bölcses-séget fog igényelni. A kapcsolatok túl bonyolult vagy túl merev formába öntése, az-zal a veszéllyel járhat, hogy az építmény összeomlik. Semmi értelme nincs a formán aggódni addig, amíg az összetétel problematikája fennáll. Mielőtt új barátságokat akarunk építeni, azelőtt egy kiegyenlítés szükséges. Mindenekelőtt adott kell hogy legyen a lehetőség a kiegyenlítésre, de bizonyos területi változtatások nélkül, az et-nikai, történelmi és gazdasági alapokon visszakövetelt nagy etnikai csoportok és te-rületek nélkül ez a mai napig lehetetlen és az is fog maradni.

Az etnikai elvek alapján is bizonyos, hogy nem volt igazságos és logikus az összes, románok által lakott területet Romániával egyesíteni, 3 millió románnal együtt 2 millió magyart is beépíteni Romániába. Még az 1919-ben előterjesztett elv alapján is, az egyenlőség megkövetelte volna a kisebbségek egyenlő elosztását a két ország között. Bárhogyan is van, még a kisebbségi elv fontosságát és elsőbbségét hangsúlyozva is, senki nem utasíthatja vissza más elvek létezését. Az 1930-as népszámlálás szerint az Erdélyben élő románok száma 3 200 000, míg a magyaroké 1 500 000. Ha a román adatokból levonjuk azok számát, akik az ókirályságból vándoroltak be Erdélybe, és hozzáadjuk a magyar adatokhoz azok számát, akik Erdélyből vándoroltak át Magyarországra, körülbelül 3 000 000 románt és 1 800 000 magyart kapunk. A hivatalos statisztikákat valószínűleg ki kellene javítani ahhoz, hogy valódi százalékokat kapjunk. Sokszor elhangzik, hogy minden visszacsatolt magyarral három román kerülne magyar fennhatóság alá. Még a teljesnek mondható adatsor mellett is kiderül, hogy ez nem igaz. Az etnikai eloszlást figyelembe véve látnunk kell, hogy két régió van: a határmenti régió és a Kelet-Erdélyben lakó székelyek régiója – mindkét vidék sűrűn lakott és magyar – és a fennmaradó magyarság nagy része e két terület közötti vidékeken lakik.

Ebből adódik, hogy területi megoldást meg kell találni. Ezek a területek vissza kell, hogy kerüljenek Magyarországhoz, oly mértékben és formában, amely megfelel a gazdasági igényeknek, a kereskedelmi útvonalaknak és a stratégiai szükségleteknek. Hallottuk az ellenérveket, hogy a mostani stratégiai pillanat érdektelen lesz a jelenlegi háború után, és az új európai béke megkötésével át fogunk lépni egy boldog és békés korba. Reménykedjünk. De minden attól függ, hogy milyen módon fogjuk Európát újjáépíteni a jelenlegi helyzet után. Még így is néhány stratégia mozzanatot hasznos mérlegelni. Ezek figyelmen kívül hagyása későbbi, fölösleges sóvárgáshoz vezethet. És ha hajlandóak vagyunk hozzájárulni egy határ meghúzásához a Kárpátok csúcsain és az Erdélyi-érchegységen keresztül, stratégiai szempontból ez már önmagában véve is hatalmas áldozat.

De van egy másik nagy fontossággal bíró stratégiai szempont, amely nemcsak Magyarország számára fontos, hanem egész Európának is. A Kárpát-medence volt az erőd, amely megvédte Európát a Kelettel szemben; nem igazán számít, hogy a népvándorlás utolsó népei, a tatárok, a törökök vagy az oroszok kinek a Keletjéről jöttek. Ez ma a szovjetek Kelete. Ez a veszély ma háromirányú: veszély Magyarországra nézve, veszély a Balkánnak és veszély Európának.

Ennek indoklásául meg kell jegyezni, hogy Magyarország nem érzi magát védettnek a veszélyekkel szemben, amelyeket a Kelet tartogat – ebben az esetben a szovjetekkel szemben – addig, amíg saját kezében nem tartja a Keleti-Kárpátok védelmét. A múltból szerzett tapasztalatok és az előző háború leckéjéből tanulva nem bízunk a románok védelmében. Ezért minden pillanatban szívünkben rettegéssel várjuk, hogy a szovjet bármely pillanatban jelenlegi határainknál lehet, amelyek Keleten védhetetlenek.

Orosz oldalról a balkáni utat a Foksányi-kapu jelenti, amely a Kárpátok láncolatának legkeletibb nyúlványa és a mocsaras Duna-delta között fekszik. Ez a kapu körülbelül száz kilométer széles. Ha egy jó hadsereg ellenőrzi a Kárpátokat és főleg azt a nyúlványt, amelyet a székely megyék képeznek, még egy hatalmas hadsereg sem tudna veszély nélkül előretörni ezen a szűk területen. Következésképpen ez a bástya védi az egész Balkán-félszigetet egy orosz szárazföldi előrenyomulás ellen. Ez egy elsődleges fontosságú tény, amelyet bármely térképen könnyűszerrel ellenőrizni lehet.

A történelem maga bizonyítja ezt. Egyenesen ezen a területen keresztül törtek a korábbi bolgár birodalom ellen. Bizánc is ismerte az útvonal fontosságát, amelyen vándorló népek és hódító hadseregek törtek át. Az Anjouk és a Hunyadiak Magyarországát birtokolta ezt a szorost. Újabb időkre tekintve fel kell idéznünk 1854-et, amikor az osztrák csapatok elkezdték kialakítani állásaikat a Kárpátok mögött és a hegyláncon, s az oroszok, akik a Duna alsó folyása mentén nyomultak előre, megfordultak és ezen a szoroson vonultak vissza.

Európának veszélyt jelentene, ha megengednék az oroszoknak, hogy átkeljenek a Kárpátokon és bejőjjenek a magyar medencébe, mivel a jelenlegi magyar–román határt nagyon nehéz, sőt lehetetlen egy számszerűen sokkal nagyobb és jól felszerelt ellenséggel szemben megvédeni. Európát ezen a vonalon megvédeni természetesen sokkal nagyobb áldozat lenne, mint bármi, amit Európa eddig Magyarországtól követelt.

Sokszor visszavertük Keletet a Kárpátok hegyláncairól. Az előző háború alatt az oroszokénál kisebb erővel vertük vissza a cár seregeit, s mindig képesek leszünk arra, hogy megvédjük magunkat itt bármely ellenséggel szemben. Éppen ezért szükséges, hogy birtokoljuk a Keleti-Kárpátok teljes láncát és a délkeleti kanyarulatot.

Ezek a stratégiai szükségletek egyeznek az etnikai, gazdasági és történelmi érvekkel és tényekkel. Erdély azon részei, amelyek a Kárpátok arcvonalának hátszágát képezik, nagyrészt magyarok által lakott területek. Ezek azok a területek, amelyeket követelünk, hogy kielégítsük gazdasági igényeinket.

A Kárpát-medence gazdaságilag jól kiegyensúlyozott terület. Ezt az egyensúlyt a területek öt különböző ország közti felosztásával teljesen felborították. Az Alföld, amelyet meghagytak Magyarországnak, hatalmas előnyökkel bír, de ugyanakkor nagy éghajlati hátrányokkal is. Az előnyök kvalitatívak, míg a hátrányok kvantitatívak. [...]¹⁵

A Kárpát-medence vízrajzi egységének politikai szempontú felosztása súlyos veszteségeket és hátrányokat okozott nekünk. Főleg a Tisza és kárpátaljai, kelet-szlovákiai és erdélyi mellékfolyói, valamint a Hármaskörös, szabályozást valamint nagyon egységes és pontos felügyeletet igényelnek. Magyarország megcsonkítása után az árvizek évről évre sűrűsödtek és megművelt földeket és réteket tettek tönkre. Másrészt egyre nehezebbé vált olyan öntözési rendszer bevezetése, amely

segíti mezőgazdaságunkat, és amely egyre szükségesebbé vált a lakosság növekedésével és az európai mezőgazdaság fejlődésével párhuzamosan.

„A magyar állam nagy előrelépést tett, hogy megvédje az Alföldet az árvizektől... Ennek a védőrendszernek a feldarabolása az új határokkal a legveszélyesebb földjeinkre nézve... Erdély erdeit kivágják, anélkül hogy figyelembe vették volna a régi vízvédelmi terveket.” (Teleki: *The Evolution of Hungary*. 94–96.)¹⁶

Ilyen a kép a megcsonkított Magyarország szemszögéből. De Erdélynek az Alfölddel való kapcsolat és az éghajlati szintézis közös gazdálkodásának és termelésének helyreállítása előnyös és szükséges lenne. Erdély mezőgazdasági termékeinek és ásványkincseinek hetvenöt százaléka az országban maradna, s újra megtalálnák útjukat az ország központja, az Alföld és a főváros felé. A gazdasági egymásrautaltság, még egy indok, amelyet az etnikai és történelmi érvek mellé fel kell sorakoztatni.

Ami Szlovákia problémáját illeti, elismertük a szlovák államot. Meggyőződésünk volt, és ma is az, hogy a két nép, a szlovák és a magyar, amelyek ugyanabban a régióban, ugyanabban a földrajzi medencében és ugyanannak a folyónak a mentén, egyforma életkörülmények közt sok évszázadon át egymás mellett éltek, valamilyen formában ismét ráatalálnak a régi barátságra és a közös vagy párhuzamos útra, amelyet a történelem során, hagyományaik, földrajzi együttélésük és közös, kölcsönös érdekeik miatt már kitapostak. Úgy ahogy vagyunk, Szent István király patriarchális gondolatainak örökösei, egy nép, amelynek hosszú történelmi és nagy politikai tapasztalata volt, a jelenlegi helyzetet – nem az ország függetlenségét, hanem a mai politikai irányzatát – csupán átmenetinek tartjuk. Bár időt igényel, amíg ez az irány megváltozik és utat talál az emberekhez, akik örökké élnek és nem a vezetőkhez, akik eltűnnek. A szlovák nép elég érett arra, hogy döntéseket hozzon, de ha egy másik ország, mondjuk Cseh-Morávia húsz év uralmára és a nyelvi rokonságra hivatkozva bármilyen jogot követel, akkor nekünk is követelnünk kell jogainkat a kilenc évszázadig tartó közös lét, a közös élet és a közös hagyományok alapján.

Itt az etnikai kérdés nem játszik fontos szerepet. A gazdasági kérdések a legfontosabbak. Szlovákia és Magyarország kapcsolatai egymással majdnem ugyanazok, mint az Erdély esetében említettek. Mégis van egy különbség: a szlovákok még nagyobb hasznot húznának egy Magyarországgal való nagyon intenzív együttműködésből, amelyre még nagyobb szükségük van, mint az erdélyieknek. Szlovákia nincs abban a helyzetben, hogy ellássa saját lakosságát. Az Alföld mezőgazdasági termékeik természetes piaca. Cseh-Szlovákia létezése alatt, Szlovákia bányáit elhanyagolták, mivel az országnak túl sok bányája volt. Ezeknek az ásványi termékeknek természetes piaca Magyarország. Szlovákia fatermelése Magyarország határain belül talál piacra.

Hozzá szeretnénk tenni, hogy csak húsz év telt el azóta, hogy 1920 januárjában a magyar békedelegáció, gróf Apponyi Albert vezetésével két általános jegyzéket és egy sor mellékletet, memorandumot, információt, térképet és statisztikát mutatott

be a Szövetségesek vezetőinek. Minden küldöttség, így a brit is két másolatot kapott ezekből, amelyekhez még két másolat volt tűzve, mindkettő egy részletes 1:200 000 arányú etnikai térkép, amely bemutatta a nemzetiségek eloszlását az 1000, 500, 100, 50, illetve 25 lakos feltüntetésével. Ennek a kéziratnak meg kell lennie a Foreign Office archívumában. Erre felhívjuk a figyelmet. A memorandumokat később „*Negotiation of Hungarian Peace. An Account of the Work of the Hungarian Peace Delegation at Neuilly from January to March 1920*” címmel kiadták. Ismét felhívjuk a figyelmét erre a munkára, amely ma is ugyanolyan értéket képvisel, mint szerkesztésekor. A teljes anyagot a legnagyobb gonddal állítottuk össze. Főleg a VIII. jegyzetre (136.), az erdélyi kérdést tárgyaló jegyzékre, és főleg ennek a 2., 4., 6., és 8. számú mellékleteire hívjuk fel a figyelmet.

(Fordította: Löffler Anna;
szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Ablonczy Balázs)

Jegyzetek

- ¹ Lásd Teleki Pál: Magyar politikai gondolatok. Nemzeti Könyvtár, Budapest, 1941, 37–38.
- ² Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtár, X 5050, Macartney Papers, 17666. doboz, C. A. Macartney levele O'Malley brit követnek, Budapest, 1940. február 29.
- ³ Saly Dezső: Szigorúan bizalmas. Anonymus, Budapest, 1945, 137.
- ⁴ Az átadás tényéről: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945. (DIMK) IV. köt, 562. sz. Az elkészítés ütemterve: Ráday Levéltár, C/80, Szentiványi-hagyaték, Csonkamagyarország külpolitikája I. köt. 302–304. f. láb. A memorandum tartalmát emlékeztetőre támaszkodva ismertette C. A. Macartney: Teleki Pál miniszterelnöksége. Occidental Press, Budapest, 1993, 92–93. Továbbá: Bán D. András: Illúziók és csalódások. Osiris, Budapest, 1998, 89–90.
- ⁵ DIMK IV, 537. a., 537. b. sz. L. Balogh Béni: i. m. 89.
- ⁶ Public Record Office (London), Foreign Office 371, vol. 24427, 39–42. f. kommentárok Teleki Pál memorandumához.
- ⁷ Macartney, Carlyle Aylmer: Hungary and Her Successors. The Treaty of Trianon and its Consequences. Oxford University Press. (a szerk.), Oxford, 1937.
- ⁸ A kárpáti határok gyakorlatilag változatlanok maradtak végig Magyarország történelmében. Változások főként nyugaton és délen voltak, ahol a történelmi Magyarország határai kevésbé jól meghatározottak. (Teleki Pál jegyz.)
- ⁹ Nem mellékeljük (a szerk.).
- ¹⁰ Értsd: etnikai (a szerk.).
- ¹¹ Nem közöljük (a szerk.).
- ¹² Magyarul: Teleki Pál: Válogatott politikai írások és beszédek. Osiris, Budapest, 2000, 176.
- ¹³ Magyarul: uő: Napló nem diplomata módra. Magyar Világ, Budapest, 1993.
- ¹⁴ Teleki: Válogatott... 291.
- ¹⁵ A kihagyott részben Teleki az Alföld növénytermesztéséről, az ásványi kincsekről és a fakitermelésről közöl adatsorokat.
- ¹⁶ Count Paul Teleki: The Evolution of Hungary and Its Place in European History. Macmillan, New York, 1923.